

УДК 336.77

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

АНДРЕЙКІВ Тетяна Ярославівна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, кредиту та страхування,
Львівський торговельно-економічний університет
e-mail: andrejkiv7@meta.ua

ПРОЦЮК Тетяна Андріївна,

магістр, Львівський торговельно-економічний університет

Анотація. У статті охарактеризовано сучасний стан банківського кредитування. Проведено аналіз динаміки основних показників банківського кредитування в Україні, зокрема у розрізі суб'єктів господарювання. Визначено основні проблеми розвитку банківського кредитування суб'єктів господарювання в Україні і на цій основі окреслено заходи, спрямовані на їх вирішення та активізацію банківського кредитування реального сектору в Україні.

Ключові слова: банківська система, банківське кредитування, кредитування суб'єктів господарювання, кредитний портфель, заборгованість корпоративних клієнтів.

Постановка проблеми. Сьогодні від здатності банківської системи забезпечувати потреби суб'єктів господарювання необхідними грошовими ресурсами значною мірою залежать перспективи подальшого зростання вітчизняної економіки. Банківські установи як основні суб'єкти на грошово-кредитному ринку мають можливість залучати тимчасово вільні грошові кошти та спроможні ефективно використовувати акумульовані ресурси для задоволення фінансових потреб реального сектору економіки з метою забезпечення безперервності кругообігу капіталів підприємств. Водночас світова фінансова криза, несприятливі політичні та військові події, скорочення виробництва, інфляційний тиск на економіку, зниження інвестиційної активності суттєво послабили банківський сектор та значно ускладнили його умови функціонування. Під впливом процесів фінансової глобалізації відбувається значне посилення впливу фінансово-кредитних інститутів на реальний сектор економіки країн. Насамперед це стосується кредитування суб'єктів господарювання, яке відіграє ключову роль у розвитку бізнесу кожної країни. Не винятком в цьому є й економіка України, підприємства реального сектору якої зазнають фі-

Анотація. В статті охарактеризовано сучасне состояние банковского кредитования. Проведен анализ динамики основных показателей банковского кредитования в Украине, в частности в разрезе субъектов хозяйствования. Определены основные проблемы развития банковского кредитования субъектов хозяйствования в Украине и на этой основе намечены меры, направленные на их решение и активизацию банковского кредитования реального сектора в Украине.

Ключевые слова: банковская система, банковское кредитование, кредитования субъектов хозяйствования, кредитный портфель, задолженность корпоративных клиентов.

нансових складнощів та не в змозі самостійно їх подолати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних аспектів банківського кредитування присвячено наукові праці Л. Алексеєнко, О. Вовчак, І. Лютого, С. Міщенко, С. Науменкової, Л. Примостки та інших. Серед вітчизняних учених, чий праці присвячені проблемам розвитку банківського кредитування суб'єктів господарювання, слід виділити Ю. Вергелюка, Н. Версаль, І. Гончара, М. Кужелева, О. Чубка. Водночас низка питань, пов'язаних із оцінкою основних проблем, тенденцій розвитку та напрямів удосконалення банківського кредитування в Україні, зокрема суб'єктів господарювання, є ще недостатньо опрацьованими.

Метою дослідження в рамках статті є аналіз сучасного стану, висвітлення основних проблем та перспектив розвитку банківського кредитування суб'єктів господарювання в Україні.

Виклад основних результатів дослідження та їх обґрунтування. Економічна наука довела, а господарська практика підтвердила, що кредит є універсальним інструментом розподілу й перерозподілу національного доходу, фінансових, матеріальних і трудових ресурсів, вирівнюван-

ня рівнів рентабельності підприємств на основі переливу капіталів, що сприяє прогресивним структурним зрушенням у національній економіці. Банківське кредитування є важливим джерелом одержання прибутків банку, а також виступає одним з головних джерел фінансування діяльності підприємств у ринковій економіці.

У сучасних умовах найпоширенішим є банківський кредит, хоча у багатьох країнах останнім часом велику роль відіграють кредити, які надають фінансові установи небанківського типу.

Закон України «Про банки і банківську діяльність» визначає банківський кредит як будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання щодо сплати процентів та інших зборів із такої суми [1].

Таким чином, під банківським кредитом розуміється сума тимчасово вільних грошових коштів банку, яку він надає чи зобов'язується надати позичальнику в користування на умовах належного забезпечення, повернення у визначений строк, оплати та цільового характеру використання.

Сучасне кредитування суб'єктів господарювання комерційними банками України перебуває під впливом процесів фінансової глобалізації, відбувається в умовах кризи у банківському секторі та супроводжується високими ризиками й асиметрією інформації, яка характеризується відсутністю повноти і достовірності необхідної для оцінки кредитоспроможності позичальників інформації про чинники, що впливають на діяльність підприємств різних секторів економіки, недосконалістю фінансово-кредитних інструментів.

Так, на думку Д. Буракова, сьогодні корпоративний кредит є більш спрямованим на задоволення інтересів банківських інститутів, ніж на стимулювання корпоративного бізнесу та збільшення добробуту суспільства. При цьому він

розглядає умови функціонування корпоративного кредитування в умовах інституційної пастки, яка породжує таку систему відносин і каналів взаємозв'язку, які відмінні від оптимальних, але вигідні в умовах значного відхилення функціонування системоутворюючих інститутів від оптимального рівня [2, с. 59].

На думку М. Кужелева, банківські кредити для багатьох українських підприємств сьогодні є недостатньо доступними, тому питання функціонування та вдосконалення вітчизняної системи кредитування корпоративних структур мають велике значення та вимагають постійного розвитку і вдосконалення [3, с. 232].

І. Гончар вважає, що сучасне корпоративне кредитування характеризується досить високою вартістю, що значно дестабілізує економічну і банківську системи країни [4, с. 68].

Корпоративними клієнтами банків, які користуються банківськими послугами в Україні, виступають у широкому розумінні такі групи клієнтів:

- підприємства, зареєстровані як суб'єкти національної економіки, резиденти;
- відокремлені підрозділи підприємств, представництва, філії, відділення тощо, зареєстровані як суб'єкти національної економіки, резиденти;
- відокремлені представництва іноземних компаній, зареєстровані як суб'єкти національної економіки, нерезиденти [5, с. 38].

У 2014–2015 рр. банківський сектор України зіштовхнувся із найбільш глибокою кризою за часи свого існування, наслідком чого стало скорочення чисельності банків. До початку поточної кризи, станом на 01.01.2014 в Україні налічувалося 179 установ. Упродовж 2014–2015 рр. НБУ визнав неплатоспроможними 60 банків (33 у 2014 р. та 27 у 2015 р.). На початку 2016 р. спостерігалось подальше зниження їх кількості – до 119 банків, і вже на 01.01.2017 їх кількість становила 96 од., що на 79 од. менше порівняно з 2012 р. та на 23 од. менше порівняно з 2015 р. (рис. 1) [6].

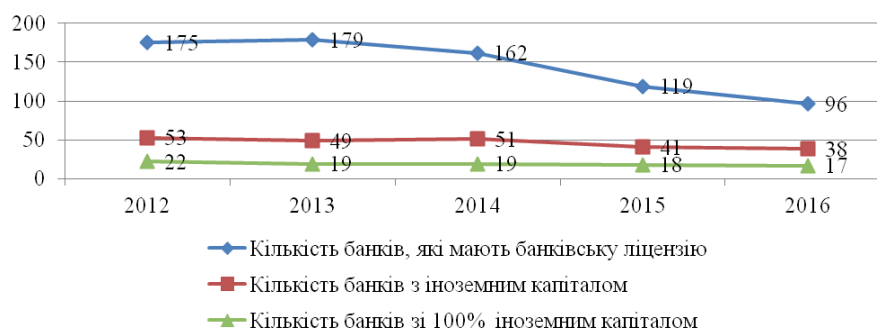

Рис. 1. Динаміка кількості банків України у 2013–2017 рр., од.

Таким чином, відбулося перезавантаження банківської системи. З одного боку, очищення банківської системи України від проблемних, непрозорих, недостатньо капіталізованих банків є об'єктивною необхідністю і передумовою економічного відновлення, проте в Україні цей процес відбувається у несприятливих умовах, що характеризуються незавершеним збройним протистоянням та макроекономічними негараздами. З іншого боку, скорочення частини працюючих банків є наслідком загальноекономічної дестабілізації, що певною мірою її посилює, адже втрати клієнтів збанкрутих банків погіршують їх фінансовий стан та ділові очікування.

Загальний обсяг активів банків України протягом 2012–2016 рр. зростав і становив 1 256 299 млн грн. На початок 2017 р. обсяг активів збільшився порівняно з попереднім роком на 1 914 млн грн та на 129 107 млн грн порівняно з 2012 р. Най-

більшу частку в активах банків займають надані кредити, частка яких станом на 01.01.2017 р. займала 80,1%, оскільки кредитування фізичних і юридичних осіб є головною специфікою банківського сектору [6].

Загалом обсяг кредитів, наданих комерційними банками в Україні упродовж 2012–2016 рр., збільшився на 190 596 млн грн. Проте упродовж 2014–2016 рр. обсяг кредитів, наданих комерційними банками в економіку України, зменшився до 1 005 923 млн грн проти 1 006 358 млн грн – у 2014 р. та 1 009 768 млн грн наданих кредитів у 2015 р. (табл. 1). Корпоративний клієнтський кредитний портфель представлений переважно коротко- та середньостроковими кредитами в національній валюті. Згідно з даними табл. 1 спостерігається зростання обсягу виданих кредитів суб'єктам господарювання банками України як у національній, так і в іноземних валютах.

Таблиця 1

Кредитний портфель вітчизняних банків у 2013–2017 рр., млн грн [6]

Показники	Станом на 01.01.					Відхилення (+; -) 2016 р. від 2012 р.
	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	
Активи	1 127 192	1 278 095	1 316 852	1 254 385	1 256 299	129 107
Кредити надані	815 327	911 402	1 006 358	1 009 768	1 005 923	190 596
Частка кредитів у активах, %	72,3	71,3	76,4	73,3	80,1	7,8
Кредити, що надані суб'єктам господарювання	609 202	698 777	802 582	785 918	847 092	237 890
частка кредитів, наданих суб'єктам господарювання, %	74,7	76,7	82,2	81,4	84,2	9,5
в національній валюті	512 975	590 273	576 596	568 525	741 189	228 214
в іноземній валюті	258 002	276 277	405 026	369 764	263 288	5 286
Кредити, що надані фізичним особам	161 775	167 773	179 040	152 371	157 385	-4 390
частка кредитів, наданих фізичним особам, %	19,8	18,4	17,8	18,6	18,6	-1,2
в національній валюті	108 677	125 422	119 132	114 311	138 420	29 743
в іноземній валюті	53 098	42 351	59 908	38 060	18 965	-34 133
Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	8,9	7,7	13,5	22,1	24,2	15,3

Основною причиною вагомого зростання обсягів кредитування за зменшення кількості банків стала значна девальвація національної валюти, що, своєю чергою, відобразилося на збільшенні кредитних залишків у гривневому еквіваленті.

Основною складовою за наданими кредитами протягом 2012–2016 рр. залишаються кредити, надані суб'єктам господарювання, які станом на

01.01.2017 становлять 847 092 млн грн, що становить 81,4% усіх наданих кредитів.

Упродовж аналізованого періоду їхній обсяг збільшився на 237 890 млн грн. Відповідно, кредити, надані фізичним особам, займають 18,6% усіх наданих кредитів і станом на 01.01.2017 досягли 157 385 млн грн, що на 4 390 млн грн менше, ніж на початок досліджуваного періоду (рис. 2) [6].

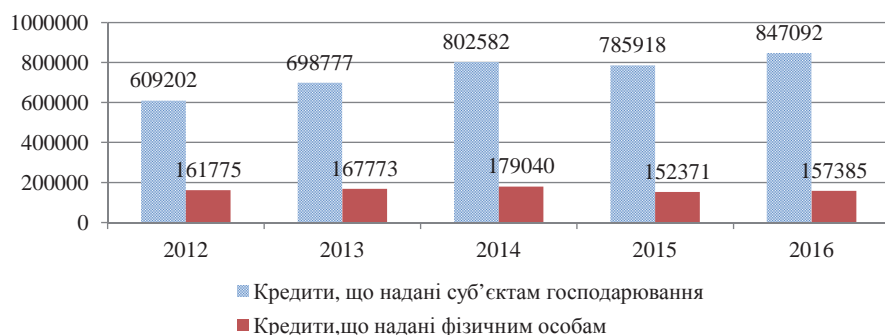

Рис. 2. Кредитний портфель банків України в розрізі позичальників у 2013–2017 рр., млн грн

Так, станом на 01.01.2017 обсяг виданих кредитів суб'єктам господарювання банками України в національній валюті становив 602 769 млн грн, що на 198 471 млн грн більше, ніж станом на 01.01.2013, а в іноземній валюті станом на 01.01.2017 – 244 323 млн грн, що на 39 419 млн грн більше, ніж станом на 01.01.2013. Отже, можна стверджувати про відновлення креди-

тування банками України суб'єктів господарювання. Згідно з даними Національного банку України у другій половині 2016 р. державні та іноземні банки відновили кредитування бізнесу в національній валюті та конвертували валютні кредити у гривневі. Кредитний портфель державних та іноземних банків у гривнях за 2016 рік збільшився на 15,1 та 9,1% відповідно (табл. 2).

Таблиця 2

Кредити за групами банків, вкладниками і валютою в Україні у 2013–2017 рр., тис. грн [6]

Показник	Станом на 01.01					
	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	
Державні банки	Кредити та заборгованість клієнтів	101 540 451	147 407 970	131 774 361	134 755 336	19 9711 326
	Темп приросту	-	1,45	0,89	1,02	1,48
	юридичних осіб, %	13,98	16,87	20,17	18,65	32,01
	з них:					
	у національній валюті, %	67,01	55,31	51,42	43,68	54,96
	в іноземній валюті, %	32,99	44,69	48,58	56,32	45,04
	фізичних осіб, % з них:	0,7	0,67	0,67	0,67	4,38
	у національній валюті, %	78,99	84,49	88,13	91,1	91,02
в іноземній валюті, %	21,01	15,51	11,87	8,9	8,98	
Банки з іноземним капіталом	Кредити та заборгованість клієнтів	22 9351 902	224 894 272	284 579 046	272 721 280	252 286 133
	Темп приросту	-	0,98	1,27	0,96	0,93
	юридичних осіб, %	24,29	19,95	35,69	31,43	36,76
	з них:					
	у національній валюті, %	42,44	41,97	32,25	36,82	44,28
	в іноземній валюті, %	57,56	58,03	67,75	63,18	55,72
	фізичних осіб, % з них:	8,87	6,81	9,31	7,66	9,22
	у національній валюті, %	52,6	64,98	52,27	45,82	49,89
в іноземній валюті, %	47,4	35,02	47,73	54,18	50,11	
Банки з приватним капіталом	Кредити та заборгованість клієнтів	360 894 538	468 332 959	215 962 397	290 187 192	96 766 414
	Темп приросту	-	1,3	0,46	1,34	0,33
	юридичних осіб, %	42,43	45,88	29,91	35,97	15,72
	з них:					
	у національній валюті, %	74,01	75,14	67,45	53,93	48,35
	в іноземній валюті, %	25,99	24,86	32,54	45,07	51,65
	фізичних осіб, % з них:	9,74	9,83	4,24	5,62	1,91
	у національній валюті, %	65,88	73,79	85,54	77,38	75,44
в іноземній валюті, %	34,12	26,21	14,46	22,62	24,56	

Згідно з даними, наведеними у *табл. 2*, можна зробити висновки, що юридичні особи-позичальники у банках з іноземним капіталом протягом 2012–2016 рр. надавали перевагу кредитам в іноземній валюті. Державні банки та банки з приватним капіталом кредитували суб'єктів господарювання здебільшого в національній валюті і лише у державних банків станом на 2016 р. та у банків з іноземним капіталом станом на початок 2017 р. домінують кредити, надані юридичним особам в іноземній валюті. Протилежну тенденцію спостерігаємо щодо структури кредитів, виданих фізичним особам.

Водночас відбувалось і загальне падіння платіжної дисципліни позичальників, викликане девальвацією та погіршенням ділової активності, що призвело до стрімкого погіршення якості обслуговування кредитів.

Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, неухильно зростала.

Якщо станом на 01.01.2014 цей показник загалом у банківській системі становив 7,7%, то на 01.01.2016 він зріс до рівня 22,8%, а станом на 01.01.2017 сягнув межі 24,2% (*рис. 3*).

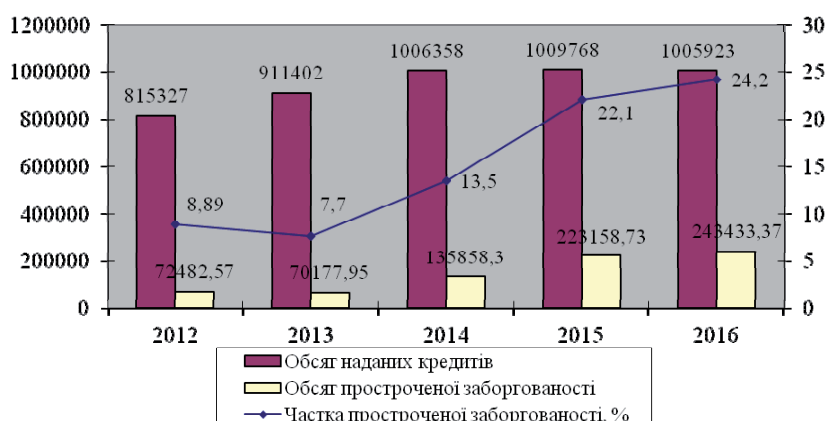

Рис. 3. Прострочена заборгованість корпоративних клієнтів перед вітчизняними банками за надані кредити у 2012–2016 рр., млн грн

В умовах зростання обсягів і частки проблемних кредитів у кредитному портфелі банки, згідно з нормативами, були змушені здійснювати значні додаткові витрати на формування страхових резервів (під проблемні кредити). Обсяг цих витрат має тенденцію до зростання: за 2013 р. – 28 млрд грн, за 2014 р. – 103 млрд грн, за 2015 р. 115 млрд грн, за 2016 р. – 198 млрд грн, з яких 136 млрд грн зумовлено резервуванням кредитного портфеля «ПриватБанку» наприкінці року.

Для решти банків відрахування в резерви у 2016 р. значно знизилися, а сукупні збитки зменшилися до 23 млрд грн порівняно із 66 млрд грн у 2015 р. Унаслідок перевищення витрат над доходами вже протягом 2014 р. відбулися перші гучні банкрутства банків, які здійснювали ризиковану кредитну політику та сформували збитковість банківської системи загалом.

Наслідком банківської кризи 2014–2016 рр. в Україні стала «обережна кредитна поведінка» банків – вони неохоче кредитують корпоративних клієнтів через їхню незадовільну платіжну дисципліну та загальний несприятливий для кредитування стан економіки. А поточний високий рівень відсоткових ставок банків і відсут-

ність реєстру кредитних історій наразі відлякує навіть надійних позичальників корпоративного сектору [8, с. 47].

У загалом несприятливих для активізації кредитування умовах банки, що мають надлишкову ліквідність, спрямовують вільні кошти на купівлю облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) та депозитних сертифікатів НБУ. Якщо відповідні інвестиції станом на 01.01.2014 становили (разом) лише 91 млрд грн, то на 01.01.2017 ця сума зростає вчетверо до рівня 316 млрд грн (24,6% чистих активів сектору (+10,6 в. п. за рік, із них 5,1 в. п. – через приріст ОВДП у портфелі «ПриватБанку»). Отже, замість того щоб кредитувати реальний сектор економіки, банківські установи віддають перевагу «більш надійному», з їхньої точки зору, кредитуванню дефіциту державного бюджету. Це посилює негативні тенденції у сфері виробництва та суттєво звужує базу зростання ВВП у країні.

Висновки. Одним із можливих варіантів активізації кредитування реального сектору може бути створення механізму рефінансування надійних системних банків з метою подальшого спрямування цих коштів підприємствам реаль-

ного сектору економіки. Для цього необхідним є розроблення на рівні НБУ переліку індикаторів ефективності та механізму контролю реалізації структурного рефінансування, а ключовим принципом його реалізації має стати залежність обсягів і вартості кредитів, наданих НБУ банкам, від обсягів та якості кредитів, що надаються банками підприємствам реального сектору економіки, та забезпечення збалансованої валютної структури банківських кредитів і депозитів за рахунок забезпечення у середньостроковій перспективі рівня доларизації кредитного портфеля банків і депозитного портфеля банківської системи на рівні, нижчому за 40%, що відповідає концептуальним засадам Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року.

Для відродження банківського сектору потрібен тривалий час, оскільки система має заново пройти етап апробації.

Відновлення ж довіри підприємств до банківської системи можливе лише у разі зміни підходів НБУ до розуміння функції захисту інтересів вкладників і кредиторів, що передбачає перебудову ідеології, засудження технології «очищення» як помилкової і розвитку інструментарію реструктуризації, фахового управління NPL.

Перспективи діяльності державних банків оцінюються скептично, вони залишатимуться збитковими, що суттєво послаблюватиме фінансову систему країни, посилюватиме ефект витиснення та системні фінансові ризики.

Список використаних джерел

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III / Верховна Рада України. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>.
2. Бураков Д. Корпоративное кредитование в условиях институциональной ловушки / Д. Бураков // Актуальные вопросы экономических наук. – 2012. – № 5. – С. 58–72.
3. Кужелев М. Инновационные методы кредитования корпоративного сектору економіки в условиях динамичного зовнішнього середовища / М. Кужелев // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках черноморского экономического сотрудничества. – 2012. – № 8. – С. 231–235.
4. Гончар І. Сучасне корпоративне кредитування комерційними банками: статистичний аспект / І. Гончар // Статистика та суміжні галузі досліджень. – 2013. – № 3. – С. 66–73.
5. Климушка Т. Підходи до сегментації корпоративних клієнтів банків / Т. Климушка // Банківська справа. – 2007. – № 2. – С. 37–44.
6. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2012–2016 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : http://bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm.
7. Власюк О. С. Банківська криза в Україні: втрати, помилки та пріоритети посткризового відновлення // Стратегічні пріоритети. – 2017. – № 2 (43). – С. 45–61. – Серія «Економіка».
8. Коваленко В. В. Достатність капіталу у забезпеченні стабільного розвитку банків України / В. В. Коваленко // Стратегічні пріоритети. – 2017. – № 2 (43). – С. 73–81. – Серія «Економіка».